

Aile Hekimliği Uygulamasında Adli Olgu Kavramı

Criminal Case Concept in Family Medicine Practice

Dr. Halil İlhan AYDOĞDU¹,
Dr. Zehra ASLAN AYDOĞDU²,
Dr. Elif ALTUNBAŞ ATEŞ²,
Doç. Dr. Erdal ÖZER^{1,3}

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi Adli Tıp Anabilim Dalı

² Karadeniz Teknik Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı

³ Karadeniz Teknik Üniversitesi Adli Bilimler Enstitüsü

Yazışma Adresleri /Address for Correspondence:

Doç. Dr. Erdal ÖZER
Karadeniz Teknik Üniversitesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Trabzon

Tel/phone: +90 462 377 30 00
E-mail: er4077@yahoo.com

Anahtar Kelimeler:

Adli olgu, Adli rapor, İstismar, Travma

Keywords:

Criminal case, Forensic report, Abuse, Trauma

Öz

Aile hekimleri, esas olarak yaş, cinsiyet ve hastalık ayrımı yapmaksızın, tıbbi bakım arayan her bireye kapsamlı ve sürekli hizmet sunmaktan sorumlu kişisel hekimlerdir ve kişilerin sağlık sistemine ilk tıbbi temas noktasını oluştururlar.

Aile hekimliğinin diğer klinik branşlarla karşılaştırıldığında kendine özgü bir hastayla görüşme süreci vardır. Bu süreç, zaman içinde gelişen karşılıklı güven duygusuna dayalı bir ilişki kurulmasını sağlar.

Ülkemizdeki aile hekimliği ve birinci basamak sağlık hizmetleri sistemi dikkate alındığında; belli bir popülasyona hitap eden hekimlerin bireyleri, aile ilişkilerini, çocuk ve yaşlı bakımlarını ve hatta çevre ilişkilerini gözlemleme şansı vardır.

Ülkemizdeki hukuk sisteminin işleyişine göre aslında bir olgunun adli olup olmadığına adli makamlar (savcılık veya hâkimlik) karar verir. Hekimlerin görevi adli vaka olduğundan şüphe ettiği vakaları ya da tespit ettiği doğal olmayan durumları bildirmektir. Bu yükümlülüğün yasal karşılığı da mevcuttur.

Bu çalışmamızla özellikle aile hekimlerinin adli olgular ve bildirimlerle ilgili bilgi düzeyini artırmayı amaçladık.

Abstract

Family physicians are mainly personal physicians who are responsible for serving to a sick and healthy people permanently and comprehensively. While doing this they indiscriminate age, sex and disease. And also they are the first medical contact point in health system for the people.

If we compare family physicians to other clinical branches, there is an individual consulting process in family medicine. In this process, a relationship based on mutual confidence occurs between physician and the patient.

In our country in the first step health system and family physicians practice, can have a chance to observe personal relationships between person and his/her family, caring children and elderly, and also observing the relation between person and his/her environmental.

According to the practice of the legal system in our country criminal judicial authorities (prosecutor or judge) decides whether a case is criminal or not. Physicians must report suspected, or doubtful criminal cases. This is an obligation for physicians.

In this study, we aimed to increase the level of knowledge of family physicians about criminal cases.

Aile Hekimliği

Aile hekimleri, esas olarak yaş, cinsiyet ve hastalık ayrımı yapmaksızın, tıbbi bakım arayan her bireye kapsamlı ve sürekli hizmet sunmaktan sorumlu kişisel hekimlerdir ve kişilerin sağlık sistemine ilk tıbbi temas noktasını oluştururlar. Kişilerin sağlık sorunlarını fiziksel, ruhsal, toplumsal, kültürel boyutlarının yanı sıra nedensellik yönünden de ele almaktadırlar. Aile hekimliği disiplininin temel özelliklerinden biri olan kapsamlı bakımı, Amerikan Aile Hekimliği Akademisi (AAFP) ‘Sürekli, kapsamlı bakım hizmeti uygulaması, bir hastanın birden fazla fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarını aile, yaşam olay-

ları ve çevre ilişkisi içinde belli bir sürede eşzamanlı olarak önleme ve yönetme '' olarak tanımlamaktadır (1).

Aile hekimliğinin diğer klinik branşlarla karşılaştırıldığına kendine özgü bir hastayla görüşme süreci vardır. Bu süreç, zaman içinde gelişen karşılıklı güven duygusuna dayalı bir ilişki kurulmasını sağlar.

Ülkemizdeki aile hekimliği ve birinci basamak sağlık hizmetleri sistemi dikkate alındığında; belli bir popülasyona hitap eden hekimlerin bireyleri, aile ilişkilerini, çocuk ve yaşlı bakımlarını ve hatta çevre ilişkilerini gözlemlene şansı vardır (2). Hatta bunu ev ziyaretlerinde kişilerin kendi sosyal ortamlarında dahi yapabilmektedir. Tüm bu nedenlerle aile hekimleri, toplumdaki adli özellik taşıyan tüm durumları saptama imkanı bulunan en önemli sağlık personeli grubudur (3).

Adli Vaka Kavramı

Adli vaka bildirimleri konusunda en sık hatalardan birisi de hangi vakaların "adli" olduğuna karar verme aşamasıdır. Bu noktada aslında ayırım oldukça basittir; her türlü "doğal olmayan" durum ya da hekimin duyduğu şüphe olgunun adli bildirimini yapmaya hekimi itmelidir.

Ülkemizdeki hukuk sisteminin işleyişine göre aslında bir olgunun adli olup olmadığına adli makamlar (savcılık veya hakimlik) karar verir. Hekimlerin görevi adli vaka olduğundan şüphe ettiği vakaları ya da tespit ettiği doğal olmayan durumları bildirmektir. Buradan çıkarılacak sonuç şudur: hekim muayene esnasında aldığı anamnez ne olursa olsun kendisini hakim ya da savcı yerine koyarak karar vermemelidir. Aksi halde "kاپıya çarptım" gibi belki de baskı altında verilen öyküler ve hekimin yanlış tutumu nedeniyle bir suçun delili ortadan kalkabilir.

Adli vakaları tanımlarken kullandığımız "doğal olmayan durum" veya "şüpheli durum" kavramlarına örnekler Tablo 1'de gösterilmiştir (4).

Tablo 1. Adli Olgulara Örnekler

Ateşli silah veya patlayıcılarla meydana gelen yaralanmaları
Kesici, kesici delici, delici, kesici ezici veya ezici alet yaralanmaları
Trafik kazaları, düşmeler, darp olguları ve iş kazaları
Zehirlenmeler
Yanıklar, Elektrik çarpmaları
Cinsel saldırı olguları, anal veya oral yabancı cisim,
Tıkama, tıkanma, ası, elle veya iple boğulma, karın göğüs tazyiki, diri gömülme, suda boğulma olguları
Her türlü intihar girişimleri
İşkence iddiası ile başvuran olgular
Hekim hatası iddiası ile başvuran olgular
Aile içi şiddet olguları
Kadına şiddet olguları
Çocuk istismarı olguları
Yaşlı istismarı olguları

Bildirim Yükümlülüğü

Türk Ceza Kanunu'nun ikinci bölümü olan "adliye karşı suçlar" bölümünde "sağlık mesleği mensuplarının suç bildirmemesi" alt başlığında yer verilen 280. maddede şu ifadeler yer alır.

"(1) Görevini yaptığı sırada **bir suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına rağmen, durumu yetkili makamlara bildirmeyen veya bu hususta gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu**, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (2). Sağlık mesleği mensubu deyiminden tabip, diş tabibi, eczacı, ebe, hemşire ve sağlık hizmeti veren diğer kişiler anlaşılır" (5).

Kanun maddesinden anlaşılacağı gibi bir yıla kadar hapis cezası öngörülmüş olsa da suçu bildirmemenin etik ve vicdani yönü de vardır. Özellikle hekimlerin suç olayları ve mağdurlarla sık temasları daha olasıdır.

Bu noktada birinci basamak sağlık sunucularının özellikle aile hekimlerinin önemli ödevleri vardır. Tıpkı çocuk istismarını dikkatli bir sınıf öğretmeni nasıl ortaya çıkarabilirse, aile içi şiddet de aile hekimi ortaya çıkarabilir. Bunun için gerekli olan yegâne şey aslında karşılıklı güven duygusu ile kurulmuş hasta-hekim ilişkisidir.

Özellikle, çoğunlukla gizli kalan, tespiti güç çocuk istismarı ve kadına yönelik şiddetin bildirimleri oldukça kıymetlidir. Çünkü uzun süre şiddet gören mağdurlarda, ölüm kadar giden süreç işlemektedir. Hekimlerin görevi bu döngüyü kırmaktır. Bu nedenle çocuk istismarı ve kadına şiddet konularına özellikle değinmek istiyoruz.

Çocuk İstismarı

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin birinci maddesine göre "daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" (6). Dünya Sağlık Örgütüne göre çocuk istismarı ise; "Çocuklara bir yetişkin, toplum, devlet veya başka bir çocuk tarafından, bilinçli veya bilinçsiz olarak, bedensel, duygusal, zihinsel veya sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyen, çocuğun istismar veya şiddet olarak algılamadığı veya yetişkinlerin istismar olarak kabul etmediği davranışları da içine alan bir davranış uygulanmasıdır"(7). İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan çocuk istismarına mitolojide dahi rastlanmaktadır (8). Ancak ne kadar ortaya çıkarılabildiği tartışma konusudur (9).

Korunma ve bakıma muhtaç olan çocukların ruhen ve bedenen sağlıklı büyümesi sağlıklı bir toplumun ön koşuludur. Bu nedenle hekimler hastalık penceresi dışında, çocuğun sosyal çevresi ve aile ilişkilerini de gözlemlemelidir. Tablo-2'de belirtilen istismar türlerinin çoğunlukla birlikte bulunabileceği düşünülerek, basit gibi algılanan "ihmal" ya da "ekonomik istismar" konularında hassas olunmalıdır.

Kadına Yönelik Şiddet

Aile içi şiddet ile yakından ilişkili ama toplumsal ilişkilerin her basamağında karşımıza çıkan kadına yönelik şiddet de tıpkı çocuk istismarı gibi hekimlerin duyarlı olması

gereken konulardandır. Ataerkil toplum yapısı ve cinsiyetçi yaklaşımların ürünü olarak ortaya çıkan davranışlar kadınlar üzerinde tafisi mümkün olmayan yaralar açabilmektedir (10). Maruz kalınan ruhsal travmaların ciddi etkisi olduğu gibi fiziksel şiddetin de ölüme kadar gidebilen ağır sonuçları olabilmektedir. Hem çocuk istismarıyla hem kadına yönelik şiddetle mücadelenin en önemli noktası bu durumları tespit edebilmektedir.

Adli Rapor Yazımında Esaslar

Yukarıda yasal, etik ve vicdani bildirim yükümlülüğünden bahsettiğimiz tüm adli olguların bildirim adli raporlar aracılığı ile yapılır. Daha doğrusu hekim şüphe duyduğu olguları bildirir, olgunun adli olup olmadığına karar verecek olan adli makamlardır. Yapılacak bu bildirim standardize edilmiş formlarla yapılması, uygun bir dil kullanılması ve muayenenin belli esaslar dikkate alınarak yapılması zorunludur.

Hekim hangi mekan veya görevde olursa olsun, tanık olduğu ya da muayenesi ile delile ulaştığı tüm adli olgularda rapor düzenlemelidir. Adli rapor okunaklı, sade, anlaşılır olmalı, tıbbi muayene esnasında saptanan bulgulara ya da tetkik sonuçlarına dayandırılarak yazılmalıdır.

Adli rapor düzenlenerek şüphe duyulan olgunun bildirilmesi kadar maruz kalınan travmanın yasal olarak karşılığının da belirtilmesi beklenmektedir. Maalesef ki hekimlerin en çok hata yaptığı hususların başında yaralamanın niteliği ile ilgili bildirimler gelmektedir (11). Başlayacak adli sürecin seyrini etkileyebilecek olan bu bildirimlerin belirli kural ve çerçevede yapılması, hekimlerin bu konuda mutlak bilgi sahibi olması elzemdir. Bu konuda öncelikle Türk Ceza Kanunu (TCK)'ndan birkaç örnek vererek, hekimin yapacağı bildirim ceza hukukundaki karşılıklarını göstermek istiyoruz.

Yaralamanın Ağırlığı ve Türk Ceza Kanunu'ndaki Karşılığı

TCK Madde 86'da; (1) "Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır" ifadesi yer alır.

(2) Kasten yaralama fiilinin kişi üzerindeki etkisinin **basit bir tıbbî müdahaleyle giderilebilecek ölçüde hafif olması** hâlinde, mağdurun şikâyeti üzerine, dört aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur.

Tablo 2. Çocuk İstismarı Türleri

Fiziksel İstismar
Cinsel İstismar
Duygusal İstismar
Ekonomik İstismar
Çocuk İhmali

- Madde 87'de (1) Kasten yaralama fiili, mağdurun;
- Duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına,**
 - Konuşmasında sürekli zorluğa,**
 - Yüzünde sabit ize,**
 - Yaşamını tehlikeye sokan bir duruma,**
 - Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun **vaktinden önce doğmasına**, neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, bir kat artırılır. Ancak, verilecek ceza, birinci fıkraya giren hallerde üç yıldan, üçüncü fıkraya giren hallerde beş yıldan az olamaz (1).
- (2) Kasten yaralama fiili, mağdurun;
- İyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine,**
 - Duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesine,**
 - Konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına,**
 - Yüzünün sürekli değişikliğine,**
 - Gebe bir kadına karşı işlenip de **çocuğunun düşmesine**, Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, iki kat artırılır.
- (3) Kasten yaralamanın vücutta kemik kırılmasına veya çıkığına neden olması halinde, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, kırık veya çıkığın hayat fonksiyonlarındaki etkisine göre, yarısına kadar artırılır denilmektedir.

Kasten yaralama suçu için düzenlenen madde 86 ve 87'ye ek olarak 89.maddede taksirle yaralama suçuna yer verilmiş tıpkı 86-87.maddelerde olduğu gibi tıbbi durumlara ağırlaştırıcı etmen olarak yer verilmiştir (5).

Görüldüğü üzere, tıbbi konularda bilirkişi olan hekimlerin deliline ulaştıkları bir suçu bildirirken meydana gelen yaralamanın niteliğinden bahsetmesi direkt olarak yargılamayı etkilemektedir. Bu nedenle tüm hekimlerin rapor yazımında belli kriterleri kullanması oldukça önemlidir (12).

Türk Ceza Kanunu'nda Tanımlanan Yaralama Suçlarının Adli Tıp Açısından Değerlendirilmesi

2005 yılında hazırlanan ve 2013 yılında güncellenen "Türk Ceza Kanunu'nda Tanımlanan Yaralama Suçlarının Adli Tıp Açısından Değerlendirilmesi" kılavuzu hekimler açısından ülkemizdeki adli olgulara yaklaşımda kullanılacak başucu eseridir. Hekimler adli raporlarını düzenlerken, tespit ettikleri bulguları, bu rehber yardımı ile Türk Ceza Kanunu'ndaki yaralama suçları ile ilgili maddeler için sınıflandırabilir. Örneğin Tablo 3'te yaşamı tehlikeye sokan durumlar yer almaktadır (13). Hekimler tabloda yer verilen herhangi bir bulguyu saptarsa; adli raporda yaşamsal tehlikeye bahsetmek durumundadır.

Bu yaralanmaların dışındaki durumlar için de söz konusu rehberde "basit tıbbi müdahale ile giderilebilir" ya da "basit tıbbi müdahale ile giderilemez" şeklinde sınıflandırma da mevcuttur. Ayrıca kanunlarda karşılığı olduğundan "duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflaması/yitirilmesi", "yüzünde sabit ize – yüzünün süre-

Tablo 3. Yaşamı Tehlikeye Sokan Bir Duruma Yol Açan Yaralanmalar

Kafatası kırıkları (Lefort 3 ve orbita tavan kırığı gibi kafatasını oluşturan kemikleri de içerir)
İlk üç servikal vertebra kırığı
Kafa içi kanama, kontüzyon, laserasyon
Klinik bulgu veren beyin ödemi ve başlangıç Glasgow Koma Skoru'nun 8 ve altında olduğu bilinç kapallığı
İç organ yaralanmaları
Büyük damar yaralanmaları
Büyük damar veya iç organ yaralanması olmasa bile % 20'den fazla kan kaybına işaret eden klinik tabloya yol açan yaygın ekimoz, hematoma ve laserasyonlar
Medulla spinalis lezyonu
İç organ lezyonu olmasa dahi göğüs ve batin boşluğuna penetre yaralanmalar
2. derece yanık (% 20'den fazla)
3. derece yanıklar (% 10'dan fazla)
Kuduz hayvan ısırığı
Elektrik çarpması (giriş ve/veya çıkış lezyonu bulunması veya vücuttan elektrik akımının geçtiğini gösteren klinik bulguların varlığı)
Ağır klinik tabloya yol açan zehirlenmeler
Asfiktik bir durumdan kurtulanlar
Travma sonrası gelişen, klinik bulgu ve tetkiklerle tanısı konan emboliler (trombüs, yağ vb.)
Travma sonrası 12 saat içinde ortaya çıkan stresör faktörlerin tetiklediği myokard enfarktüsleri

li değişikliğine neden olma”, “konuşmada sürekli zorluk / konuşma yeteneğinin kaybı”, “gebe bir kadında, çocuğunun vaktinden önce doğmasına/çocuğun düşmesine neden olma”, “kişinin iyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa / bitkisel hayata girmesine neden olma”, “çocuk yapma yeteneğinin kaybolması” ve “kırıgın hayat fonksiyonlarını etkileme derecesi” ayrı ayrı bölümler halinde tartışılmıştır (13).

Hekimler adli rapor yazımında kullanacakları bu rehber Sağlık Bakanlığı'nın, Türk Tabipler Birliğinin ya da Adli Tıp Kurumu'nun sayfasından ulaşabilirler.

Sonuç

Karşılaştığı bir suçu bildirmek sağlık personelinin vicdani, etik ve yasal sorumluluğudur. Suçla karşılaşma ve kişiler üzerindeki travmaları belgeleme yönünden, adli olgularla en sık karşılaşan hekimler acil servis hekimleri ve aile hekimleridir. Ülkemizdeki sistem, çalışma şartları ve koşulları düşünüldüğünde akut travmalı olgularla acil servislerde daha sık karşılaşmak mümkünken; aile hekimlerine gizli kalmış kronik istismar ve travmaların başvurusu daha olasıdır.

Birçok sırrın paylaşıldığı, karşılıklı güven duygusuna dayalı hasta hekim ilişkisini kurmak aslında hekimlerin ilk görevidir. Hem teşhis ve tedavi aşamasında başarılı olmanın hem de gizli kalmış travmaları açığa çıkarmanın en iyi yolu budur. Her türlü travma veya istismarın ortaya çıkarılmadığı takdirde, tamiri mümkün olmayan ciddi sonuçlar doğurabileceği -ölüm gibi- unutulmamalıdır. Bireyler ile nispeten daha çok iletişim kurabileceği düşünülen aile hekimlerine bu açıdan önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle, aile hekimlerinin adli olguları tanıma ve bildirimler konusunda bilgi düzeyi artırılmalı, uzmanlık eğitimleri sürecinde “adli tıp” rotasyonları ya da düzenli adli tıbbi eğitimler planlanmalıdır.

Kaynaklar

1. Aile Hekimliği / Genel Pratisyenlik Avrupa Tanımı. WONCA. 2002. Erişim tarihi: 15/08/2016. (<http://www.woncaeurope.org/sites/default/files/documents/WONCA%20definition%20Turkish%20version.pdf>)
2. Aile Hekimliğinde Kavramlar, Görev Tanımı ve Disiplininin Tarihi. Dikici M.F. et al. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences* 27.3 (2007): 412-418.
3. Türkiye'de birinci basamağın gücü. Akman, M. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi* 18.2 (2014): 70-78.
4. Balcı Y., Eryuruk M. Adli rapor hazırlanmasında temel kurallar, kavramlar. Koç S., Can M. *Birinci Basamakta Adli Tıp İstanbul Tabip Odası Yayınları*. 2009 93-106
5. *Türk Ceza Kanunu* 5237 (2004).
6. Çocuk Hakları Sözleşmesi. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. 1990. Erişim tarihi: 15/08/2016. (http://www.unicef.org/turkey/pdf/_cr23.pdf)
7. Vatansız Ü. *Çocuk Acil Tıp Kitabı. Çocuk Acil Tıp ve Yoğun Bakım Derneği Yayını*. 2004. Bölüm:22
8. Mitolojide çocuk istismarı olguları. Özer E. et al. *Cumhuriyet Medical Journal* 36.1 (2014): 111-115.
9. Çocuk istismarı. Kara B., Biçer Ü., Gökalp A. S. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 47.2 (2004): 140-51.
10. Evaluation of Femicide Cases Committed Between the Years 1996-2005 in Antalya. Akin T., *OMEGA-Journal of death and dying* 2015: Vol. 71(2) 198-210
11. Acil servise başvuran adli olguların ve düzenlenen adli raporların değerlendirilmesi. Tanzer K. *Haseki Tıp Bülteni* 50.1 (2012): 14-20.
12. Hekimin Adli Ve Tıbbi Rapor Hazırlama Sorumluluğu. Tugcu H., et al. *TAF Preventive Medicine Bulletin* 5.6 (2006).
13. *Türk Ceza Kanunu'nda Tanımlanan Yaralama Suçlarının Adli Tıp Açısından Değerlendirilmesi*. Erişim tarihi: 15/08/2016 (<http://www.atk.gov.tr/pdf/tckyaralama24-11-15.pdf>)